

דרשת פרקי אבות מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שבת פרשת בהעלותך תשס"ג לפ"ק [פרק ב'] בבורו פארק

יוצא לאור ע"י חק"ס דקהל עדת יראים ויען - גליון קצ"ב

מזונותינו על ידי קיום המצות, כמו שהן עכשיו, שאם נקיים מצות הארץ תתן יכולה וכו', אבל במצרים היו מזונותינו באים בלא שום קיום המצות (שפתי חכמים). והוא פליאה דהן טענה זו יתכן אחר כניסת הארץ, אבל במדבר הרי ירד מן לכל אחד ואחד, והיה מוכן לכל אחד מזונות ליומו, וזה נותן ה' לכל בריותיו גם לרשעים שאין מתים ברעב. ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר, הרי כולן היו שוין, הצדיקים עם הרשעים, ומהו התלונה.

ה) ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו (יא-ו). למה תלו הדבר בעינייהם, והווי להו למימר בלתי המן הוא מזונותינו. ו) והמן כורע גד (יא-ז). וברש"י מי שאמר זה לא אמר זה, ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו, והקב"ה הכתיב בתורה והמן כורע גד וכו', כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני, והמן כך וכך הוא חשוב (ספרי ו-ז). ויש להבין דפשמות הכתובים משמע שזהו חלק מתלוננתם. ועוד דלפי זה מהו גודל השבח שהקב"ה משבח, שהוא כורע גד, ועינו כעין הכדולה, מהו המעליותא בזה, יותר הווי ליה לשבח, שהוא לחם אכירים, לחם שמלאכי השרת אוכלים, ויכולין למעום בו כל הטעמים. ז) שמו העם ולקטו וטחנו ברחיים (יא-ח). וברש"י אין שייט אלא לשון טיול. ויש להבין למה קראו בלשון זה, וכי ההולך לחנות לקבל מזונו קרוי טיול. והנגינה על תיבות אלו המה, קדמא ואזלא מונח רביע, ובודאי יש בזה כוונה.

ח) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו, ויחר אף ה' מאד (יא-ט). ויש להבין למה בכו אצל הפתח דייקא. ומה גם שהיו נאספים משפחות ומשפחות ובוכים, אם כן לא היה כל אחד באהלו, ואיך קאמר לפתח אהלו. וברש"י למשפחותיו, על עסקי משפחות וכו' ע"ש. ט) עוד נדקדק דקדוק חדא, כאשר משה רבינו הוכיחם בערבות מואב, אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו', בין פארן ובין תופל ולבן (דברים א-א). וברש"י אמר רבי יוחנן חורנו על כל המקרא, ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (במדבר כא-ה) ע"כ. ויש להבין למה קרא המן כעת בשם לבן, ומשמע שתפלו על המן שהוא לבן. הכי אם היה אדום או שחור, לא היו תופלין עליו.

ויש לומר דהנה בגמרא (יומא עד) אמרו, כתיב (דברים ח) המאכילך מן במדבר למען ענותך [אוכל ומעונה, וכתיב (שם) ויענך וירעיבך ויאכילך את המן. רבי אמי ורבי אסי, חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו] [אוכל היום ודואג על למחר], וחד אמר אינו

במשנה (אבות ב-א) דע מה למעלה ממך, עין רואה, ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים ע"כ. ידועים דברי הישמח משה (ר"פ נצבים) דיש קושיא גדולה וחוקה על עוברי עבירה, דלית לה פריקו. כאשר אתה עושה עבירה, מה אתה חושב, אם אתה מאמין באמת שהי' רואה אותך, איך אתה יכול להטוא, הלא אם היה כאן אפילו איש פשוט לא עשית זאת בפניו בשום אופן, ואיך תעשה כזאת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. ואם תחשוב שאינו רואה, זה קשה מן הראשון, שאתה כופר בעיקר האמונה, שהוא מלא כל הארץ כבודו, ומי הוא זה שלא ימסור נפשו למיתה כדי שלא יכפור בעיקר. והעונש על הכפירה עוד חמור יותר מן העונש על גוף החטא. ואין ישוב לזה הקושיא, רק מה שאמרו חז"ל (סוטה ג.) אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שמות. ובודאי כוונתם הוא משום קושיא זו, דבלא רוח שמות אי אפשר לשום בר דעת לעבור עבירה, ועל שומה אין קושיא, שבשעת העבירה שוכח מכל זה, ואין נותן על לבו כלל שהשי"ת רואהו, ואינו כופר, רק ששוכח מכל וכל ע"ש. ועל כן הוסיף כאן התנא, דע מה למעלה ממך, כל אחד מאמין שיש עין רואה, אך בשעת החטא מאבד הדעת ונכנס בו רוח שמות, על כן דע' מה למעלה ממך, תשתדל להעלות זאת תמיד על דעתך, ואז אי אתה בא לידי עבירה.

ונשלב הדברים לפרשתינו, שהתורה הקדושה מספרת, איך שבני ישראל התרעמו על המן שנתן להם ה' במדבר. והאספסוף אשר בקרב התאוות תאוה, וישבו ויבכו גם בני ישראל, ויאמרו מי יאכילנו בשר (יא-ד). וברש"י פירש והאספסוף, אלו ערב רב, שנאספו עליה בצאתם ממצרים (ספרי יא-ב) ע"כ. אמנם ברש"י (תהלים עה-א) בפסוק ובחורי ישראל הכריע, פירש שהם הזקנים שנאמר בהם (יא-טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ע"כ. והוא פליאה כי הלא המה היו ראויים לנבואה, ומהם בחר ה' שבעים איש, ואיך יש להבין שהתאוות תאוה לאכילת בשר. ומה גם הרי אלו ואלו דא"ח, ואיך יתכן שהגרועים שבישראל עם המובחרים שבישראל, יהיו בעצה אחת להתאוונן על אותו דבר. ב) התאוות תאוה, לכאורה הוא מיותר, דבוודאי כל מה שהאדם מתאוה הוא תאוה. ג) מי יאכילנו בשר, וברש"י וכי לא היה להם בשר, והלא כבר נאמר (שמות יב-ה) וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו'.

ד) זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם. וברש"י וכי המצריים נותנים להם דגים חנם, והלא כבר נאמר (שמות יח-ה) ותבן לא ינתן לכם, אם תבן לא היו נותנים להם חנם, דגים היו נותנים להם חנם, ומהו אמרו חנם, חנם מן המצוות (ספרי יא-ה) ע"כ. והיינו שלא היה אז

דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל [אכילת המן מועם טעם כל המינים ואינו רואה אלא מן]. אמר רב יוסף מכאן לסומין שאוכלין ואינן שבעין. ריש לקיש אמר טוב מראה עינים מהלך נפש (קהלת ו-ט), טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של אותו מעשה ע"כ. הרי דעיקר כח התאווה והתענוג הוא בעינים. וכן נאמר בעץ הדעת, ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים (בראשית ג-ו). ותענוג זה היה חסר להם אצל המן, הם טעמו בו כל הטעמים, אבל לעינים אין תאוה.

וזהו שאמר, והאספסוף אשר בקרבו התאוה ותאוה; הגרועים שבהם התאוה לראות מאכלם כדי שיהא להם תאוה. כעת הם אוכלים ואין המאכלים מעוררים להם תאוה, ואוכלים רק להשקט רעבונם, אבל אין יכולים ליהנות ולהתענג מתאות העינים, כי אין רואים לפנייהם רק זרע גד. ועל כן התאונו מי יאכילנו בשר, דגים, קישואים, אבמחים וכו', שנראה בעינינו שינוי במראה המאכלים. ועתה נפשינו יבשה אין כל, בלתי אל המן עינינו, העין אינו רואה רק מן, והמן כזרע גד וגו', אין מסדרים על השלחן רק זרעים יומם ולילה, וחסר לנו תאות העינים, וזה היה כואב להם. ואם כי היה להם בשר לאכול להיות טפל להמן, אבל הם לא רצו המן בכלל, רק בשר ודגים וכו', שישבעו מראיית המאכלים (ומיושב קושיא ב,ג,הו). – וזהו גם מה שאמר הכתוב (תהלים עה-כד) וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו, ויאכלו וישבעו מאד וגו', לא זרו מתאותם עוד אכלם בפיהם וגו', והיינו שהקב"ה המטיר להם מן שיכולים לטעום בו כל הטעמים, ואעפ"כ לא זרו מתאותם, לא התרחקו ולא נעשו זרים מתאותם, גם כאשר אכלם בפיהם, שטועמים בו כל הטעמים, מכל מקום התאונו שחסר להם תאות ותענוג העין.

והנה ברש"י (תהלים) פירש דהוקנים שבהם התאונו ואמרו מי יאכילנו בשר. ויש לומר שהם התרעמו בכוונה לשם שמים, כי עד עתה היו המאכלים מעוררים תאוותם בראיית העין, ואעפ"כ היו מתנהגים בפרישות, לקדש עצמם במותר להם, ולא אכלו רק מה שהוא לצורך חיותם. וכמו שאמרו ישראל למשה, מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים, בשבתנו על סיר ה'בשר', באכלנו לחם' לשובע (שמות טז-ג). גם כאשר ישבנו אצל סיר של בשר לא נגענו בו אלא היינו אוכלים אז לחם (עין תורת משה שם עה). אבל כעת כאשר לא ניתן לנו רק המן זרע גד, אין זה מעורר אצלנו תאוה לאכול, ואין חשיבות לעבודתינו, ולפום צערא אגרא.

וכמו שסיפרו חז"ל (עבודה זרה יז) רבי חנינא ורבי יונתן הוו אזלי באורחא, ממו להנהו תרי שבילי, חד הוה פצי אפתחא דעבודת כוכבים [פתח לפתח עבודת כוכבים], וחד הוה פצי אפתחא דזנות. אמר ליה חד לחבריה ניזיל אפתחא דעבודת כוכבים דנכים יצריה [נשחט ונעקר יצרא, אנשי כנסת הגדולה בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו, ולא ניזיל אפתחא דזנות שלא ישלוט בנו יצר הרע]. אמר ליה אידך ניזיל אפתחא דזנות, ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא וכו'. אמר ליה מנא לך הא [דסמכת אנפשיך למיתי הכא ולא מסתפת מיצר הרע]. אמר ליה כתיב (משלי ב) מומה תשמור עליך תבונה תנצרכה ע"ש. הרי לנו כי זקני ישראל והכמיהם, עדיפי להו להיות כמקום שיצר הרע שולט ולכופף את יצרם.

ועל כן האספסוף אשר בקרבו, הם הזקנים, אמרו מי יאכילנו בשר, זכרנו את הדגה וכו', אנו רוצים לראות המאכלים בעינינו, שיעורר הראיה תאות המאכל, ואעפ"כ נעמוד על נפשינו לא לנגוע בהם, ונכפיין יצרן ונקבל אגרא. ועתה נפשינו יבשה, אין נסיון ואין תאוה, כי בלתי אל המן עינינו. – אך בהיות שסביביו נשערה מאד, והרי הגרועים שבישראל היו מתרעמים על דרכי ה' בלשון זה בכוונה הפוכה, והם השתתפו עמהם בכבייתם, וישוּבו ויבנו גם בני ישראל, על כן חרה אף ה' בהם (ומיושב קושיא א').

ויש לומר עוד לבאר ענין העינוי שהיה בהמן, ויענך וירעיבך ויאכילך את המן. ומתחלה נקדים לבאר מה שאמר הכתוב, והמן כזרע גד הוא, ובגמרא (יומא עה) חכמים אומרים גד דומה לדברי אגדה המושכין לבו של אדם כמים [כך המן מושך לב אדם לאכילה, לפי שהיה מועם בו כל הטעמים. מהרש"א] וכו', לבן, שמלבין עונותיהם של ישראל [מתוך שהיו דואגים שמא לא ירד מן למחר היו משעבדים לבם למקום]. תניא רבי יוסי אמר כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורים ומה שבסדקים, כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורים ומה שבסדקים וכו' ע"כ.

ונראה עוד בזה, דאיתא בגמרא (שם), כתיב (במדבר יא-ט) וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו [אלמא בתוך המחנה ירד], וכתיב (שמות טז-ד) ויצא העם ולקטו וגו' [יצאיה מחוץ למחנה משמע], וכתיב (במדבר יא-ה) שמו העם ולקטו [משמע למרחוק], הא כיצד, צדיקים יורד להם על פתח בתייהם, בינונים יצאו העם ולקטו, רשעים שמו העם ולקטו. עוד אמרו (שם) כתיב לחם [משמע אפיו], וכתיב עוגות [משמע קודם אפיה], וכתיב וטחנו, הא כיצד, צדיקים לחם, בינונים עוגות, רשעים טחנו ברחיים ע"כ. ואם כן ירדת המן היה מגיד לכל, מי הוא צדיק ומי הוא החוטא. ובשעה שראו כי המן יורד על פתח ביתו כלחם אפוי, ידעו כל המחנה שזהו איש צדיק, וכאשר ראו שהוא צריך לחזור אחר מזונו הוץ למחנה ידעו כי הוא בינוני, וכאשר הוצרך לשוט אחר מזונו ידעו שהוא רשע.

ואם כן היה המן מגיד מה שהאדם עושה בסתר, אם הוא עובד ה' או חוטא, וכשם שהנביא היה מגיד מה שבחורים ומה שבסדקים, כך המן מגיד להם. – ולכן מצינו במחלוקת קרח, כאשר אמרו למשה, רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' (במדבר טז-ג), שקרח טען שכל העדה המה צדיקים ואנשי מעשה. השיב להם משה, בוקר ויודע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו, נראה למחר בבוקר כאשר ירד המן, אם כולם הם קדושים, אם ימצאו כולם מזונותיהם על פתח ביתם או לא.

ובאמת דבר זה היה משתנה מיום ליום, כי גם הצדיק הרי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ויתכן שאתמול היה צדיק ולמחרתו ירד ממדרגתו. וכמו כן להיפוך הרשע, כאשר עבר עליו הרהור תשובה היה אותו יום במדרגת צדיק, וכל אחד היה משים על לבו מיד יום ביומו שיתנהג ביראת ה' כל היום, כי הלא יתגלה קלונו ברבים בבוקר כעת ירדת המן. ואם כן המן היה מלבין עונותיהם של

ישראל, שהכריח אותם ללכת בדרך הישרה. והמן כורע גד, דומה לדברי אגדה המושכין לבו של אדם כמים, כמאמרם (ספרי פרשת עקב) רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם, למוד אגדה, שזה ממשיך האדם לתשובה ומעשים טובים. כן המן היה מקרב את לבן של ישראל לאביהם שבשמים.

ואמר הכתוב, שטו העם ולקטו, שהיו צריכין לילך למרחוק מחוץ למחנה למצוא מזונם. והנה מחנה ישראל היה שנים עשר מיל (ירושלמי שביעית ז-א). ואיתא בגמרא (עירובין נה) ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל הישימים בערבות מואב (במדבר לג-ט). אמר רבה בר בר חנא, לדידי חזו לי ההוא אתרא, והוה תלתא פרסי על תלתא פרסי, ושיעור פרסה הוא ד' מילין ע"ש. ואם כן מי שהיה חונה באמצע המחנה, היה צריך לילך דרך של שש מיל עד מחוץ למחנה, ושוב לילך חזרה עם המן דרך שש מיל, אשר ביחד זה עולה ל"ב מיל. – והנה שיעור הילוך מיל הוא י"ח מינוט (ש"ע או"ח סימן תנ"ט סעיף ב'), ולדעת הרמב"ם הוא כ"ד מינוט (מ"א שם סק"ג). ואם כן הילוך י"ב מיל הוא בערך ד' שעות (לדעת השלחן ערוך הוא ג' שעות ושלושים ושש מינוט, ולדעת הרמב"ם הוא ד' שעות ומ"ח מינוט).

וכיון שלא נשאר המן על הארץ כל היום, רק עד ד' שעות ביום, כמו שנאמר (שמות טז-כא) וחם השמש ונמס, אימתי בארבע שעות (ברכות יז), הרי צריך היה להגיע לחוץ למחנה קודם שהם השמש ונמס. וכיון שאסור לו לאדם לעשות הפציו או לצאת לדרך קודם שיתפלל (ברכות יד), הוצרכו לקום בבוקר השכם להתפלל, ולילך חוץ למחנה אחר מזונם, ורק ארבע שעות אחריו היו מגיעים הביתה עם המן לשום אותו במדוכה ולטחנו ברחיים. על כן הנגינה על שטו העם ולקטו וטחנו ברחיים, הוא קדמא ואזלא מונח רביעי, שהוצרכו להקדים לדרכם למצוא המן קודם שנמס, ואחר דרך של ארבע שעות הניחו אותו ברחיים.

ואמר הכתוב שטו העם, לשון טיול, כי באמת היה בזה בושה גדולה למי שחטא, לצאת עד מחוץ למחנה למצוא מזונם, כי בעיני הבריות היה נחשב לצדיק, ויום אחד היה לו ירידה במדרגתו, ואינו מוצא לחמו אצל פתח ביתו, והולך דרך רחוקה להביא ממרחק לחמו. וחבריו וידידיו רואין אותו יוצא מביתו עד מחוץ למחנה, היה בוש לומר שהולך אחר מזונם, והיה אומר כי הולך לטיול אחר סעודתו, ולכן על אותן שהוצרכו ללכת חוץ למחנה, אמר הכתוב שטו העם ולקטו, לשון טיול (ומיושב קושיא ז).

ודבר זה היה כואב להם מאד, הבושה הגדולה אשר מן השמים מכריזים עליו לעיני כל שהוא בינוני או רשע, וכאשר יוצא מביתו עד מחוץ למחנה, כל הרואה אותו מביט עליו כביטול, דבר זה היה להם לעיניו גדול. ויש שהיו מוכנים כבר לוותר על מאכלם ולישב אותו יום ברעב ובתענית, מלעבור כל הבושה שהוא עבור מזונם. ועל כן אמר הכתוב ויענך וירעיבך ויאכילך את המן, שעל ידי המן הרעיב אותם, שוויתר על מאכלו. – אך כל זה הוא כנוגע לעצמו, אבל אם היה לו משפחה, אשה ובנים שמבקשים לחמם, והוא מחוייב במזונותיהם,

ואשה אין דרכה לצאת, כל כבודה בת מלך פנימה, והמף מבקשים להם, לא היה לו ברירה, רק לילך לעצמו להביא ממרחק לחמו, וממילא היה להם זאת לעינוי.

ועל זה אמר הכתוב, וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, על עסקי משפחה, אכילת עצמו היה כבר מוותר עליו אבל מה יעשה למשפחתו. ועל מה היו בוכים, איש לפתח אהלו, כאשר קם בבוקר השכם, ולא מוצא המן אצל פתח ביתו, התחילו לבכות על גורלם (ומיושב קושיא ח). ואמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים הנם בלי מצות, שם היה לכל אחד מזונותיו בשוה, הן לצדיק והן לרשע, וכעת המן כורע גד, שמגיד הכל מה שבחורים ובסדקים, לצדיק על פתח ביתו, ולרשע שטו העם ולקטו (ומיושב קושיא ד). – ורובץ עליהם עול גדול כל יום ויום, להיות זהיר בכל מחשבה דיבור ומעשה, שיהיו ברום המעלה, כי הבושה מירידת המן מכריח אותם לדרך הטובה, והמן מלבן עונותיהם של ישראל. – ועל זה היו מתאוננים, בין תופל ולבן, שתפלו על המן שהוא לבן, אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, המן מכריח אותנו להיות בגדינו לבנים, אין אנו רוצים לסבול את העול הגדול שהמילו על צוארנו (ומיושב קושיא ט).

ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע, דיבורים הללו העלו חרון אף ה', וגם משה הביט על זה בעין רעה, כמו שהוכיחם לבסוף בין תופל ולבן. – המשכיל העובד את ה' היה לו לשמוח במתנה טובה זו, שברא לו ה' שומר שלא יחטא. הלא זהו תכלית החיים להיות עבד נאמן לה', לשמור מצות ה' בכל פרטיה, וגלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה, תאות הגוף מושלים עליו ואינו יכול להתגבר עליו. וכאשר ה' נתן עליו עין רואה, שיתבייש לחטוא שיתגלו הדברים, ורואה בחוש מדי יום ביומו שיש השגחה על כל פרט ופרט ממעשיו, היה צריך ליתן שבח והודאה לה' על הטובה שהוא, שיוכל להתנהג מעתה כיהודי כשר, כמה שכפה עליו ההר כניגית על ידי ירידת המן, ולבסוף הם תופלים על הלבן, הרי זה מוכיח שרצונם בהחטא, ובוכים על עסקי משפחות שנאסר להם.

והנה אנו עומדים כעת בזמן הקיץ, אשר דרכן של בני אדם הוא לעזוב את הבית, והולכין חוץ לעיר לשאוף אויר צח למנוחת הנפש. ומי שירא את ה' מקיים בכל דרכיך דעהו, שהתכלית מזה תהיה לחיזוק הכוחות לעבודתו ית"ש, והוא מחזר אחר מקום מוכשר לתורה ותפלה ועבודת ה', להשלים מה שחסר לו כמשך כל ימי השנה, ומנצל הימים של מנוחה להוסיף בשיעורי תורה, ותפלה ככוונה ומתינות. ולעומת זה ישנם בני אדם, שימים אלו המה בפריקות עול, ללכת למקומות שאין רוח התורה ורוח החכמים נוחה ממנו. והוא מחזר אחר מקום שיהא שם יחידי בלי סביבה של שומרי תורה שיראו הנהגתו. ושוכח כי יש עין רואה ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים, ואין שכחה לפני כסא כבודך. ואדרבה אם מרגיש חולשה בנפשו שאינו יכול לעמוד בנסיונות הזמן, יש לו לבחור סביבה של בני תורה, שיהא עליו שומר, ויהא לו חיזוק ללכת בדרכי טובים, ולזכור כי תענוג החטא הוא רק שעה קלה, והעגמת נפש בקירות לבבו ישאר לו כל ימי חייו.

